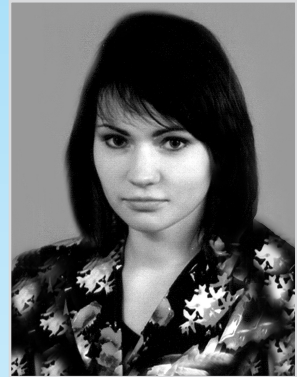

УДК: 336.71

Н. К. Жукова,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри «Фінанси та кредит»
Київського економічного інституту
менеджменту

Н. В. Зражевська,
кандидат економічних наук,
викладач Фінансово-правового коледжу
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

СУЧАСНИЙ СТАН РИНКУ БАНКІВСЬКИХ КРЕДИТІВ В УКРАЇНІ

У статті досліджено загальні закономірності розвитку ринку банківських кредитів України в сучасних умовах. Здійснено комплексний аналіз стану банківського кредитування у вітчизняній економіці. Запропоновано напрями підвищення ефективності системи банківського кредитування в Україні.

Ключові слова: кредит, кредитування, ринок банківських кредитів, кредитор, позичальник.

Н. К. Жукова, Н. В. Зражевская
СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ РЫНКА
БАНКОВСКИХ КРЕДИТОВ В УКРАИНЕ

В статье исследованы общие закономерности развития рынка банковских кредитов Украины в современных условиях. Осуществлен комплексный анализ состояния банковского кредитования в отечественной экономике. Предложены направления повышения эффективности системы банковского кредитования в Украине.

Ключевые слова: кредит, кредитование, рынок банковских кредитов, кредитор, заемщик.

N. K. Zhukova, N. V. Zrazhevskaya
THE CURRENT STATE OF BANKING LOANS
IN UKRAINE

In the article the general laws of the market of bank loans in Ukraine nowadays. The comprehensive analysis of bank lending in the domestic economy. The ways of improving the effectiveness of bank lending in Ukraine.

Key words: credit, loans, bank loans market, the lender, the borrower.

Постановка проблеми. У сучасних умовах ринкових відносин одним із основних завдань банківської системи є створення сприятливих умов для безперервності відтворювального процесу, насамперед, шляхом своєчасного задоволення потреби економічних агентів у необхідному капіталі. Гострота цієї проблеми полягає в тому, що в сучасних умовах система банківського кредитування не повною мірою задовольняє потреби економіки: істотним є дефіцит позичкового капіталу, що зумовлено низькими доходами домогосподарств, недостатньою ефективністю економіки, «втечею» капіталу за кордон, наявністю значних коштів поза банками, в тіньовій економіці. Це, своєю чергою, зумовлює застосування недостатньо ефективних методів кредитування. Серед них переважає короткострокове кредитування і зовсім низька частка середньо- і особливо довгострокових кредитів, кредит здебільшого використовується для покриття дефіциту оборотного капіталу, слабким є його вплив на здійснення структурних зрушень, підвищення науково-технологічного рівня виробництва, конкурентоспроможності продукції на внутрішньому та зовнішньому ринках.

Ситуація, що склалася, не відповідає отриманому статусу країни з ринковою економікою й потребує розробки системи заходів, які б забезпечили розвиток

кредитної системи задля задоволення економічних агентів позичковим капіталом, підвищення темпів економічного зростання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематиці банківського кредитування присвячено чимало праць вітчизняних економістів: Л. В. Кузнецової, А. М. Мороза, М. Ф. Пудовкіна, М. І. Савлука, А. І. Степаненко та інших.

Водночас, віддаючи належне науковим напрацюванням українських учених із цієї проблематики, слід зауважити, що існує потреба в її подальшому дослідженні, оскільки в умовах світової фінансової кризи серйозно постає питання пошуку нових шляхів розвитку ринку банківського кредитування в Україні.

Метою статті є аналіз сучасного стану банківського кредитування в Україні, а також розробка практичних рекомендацій щодо розвитку ринку банківських кредитів в Україні.

Основні результати дослідження. Кредит є засадничою економічною категорією, що пояснюється його багатогранністю та тісним зв'язком з іншими економічними категоріями, такими як товар, виробництво, гроші тощо. Сьогодні кредит опосередковує всі стадії виробничого процесу і сприяє ефективному використанню обмежених ресурсів, а також підвищенню рентабельності виробництва.

Кредит використовується як один із дієвих інструментів розвитку процесів інтеграції національної економіки у світову економічну систему. Структурна перебудова та стабілізація вітчизняної економіки практично неможлива без кредитної допомоги світового співтовариства.

Банківський кредит можна розглядати у вузькому та широкому розуміннях. У широкому розумінні банківський кредит визначають як форму руху позичкового капіталу, в якій посередником виступає комерційний банк. Таке визначення призводить до того, що банк досліджується як у ролі кредитора (здійснення активних операцій), так і в ролі позичальника (здійснення пасивних операцій) [2, с. 298]. З теоретичної точки зору це правильно. Проте з практичної точки зору таке широке тлумачення банківського кредиту призводить до того, що ускладнюється об'єкт дослідження, тому що за своєю природою активні й пасивні операції банків мають не тільки різне призначення, а й різні механізми формування та управління. У вузькому розумінні банківський кредит – це форма руху позичкового капіталу між банком як кредитором та іншими економічними суб'єктами як позичальниками. обов'язковим атрибутом банківського кредиту є принципи його надання, а саме забезпеченість, повернення, терміновість, платність, цільове спрямування та кредитоспроможність позичальника. На думку А. Чухна, «...принципи кредиту ...роблять кредит засобом економічного контролю за процесом виробництва та обігом продукції, підвищення її якості й зростання ефективності суспільного виробництва» [5, с. 467].

Роль, яку відіграє банківський кредит у розвитку економіки країни, залежить передусім від ступеня розвитку економічних відносин. Лише в умовах ринкової економіки всі прояви ролі банківського кредиту розкриваються в повному обсязі. В умовах трансформації економіки кредит може відігравати як позитивну, так і негативну роль.

Позитивна роль банківського кредиту розкривається за такими напрямками: вплив на розвиток та структурний склад видів економічної діяльності, сприяння розвитку діяльності суб'єктів господарювання, підвищення платоспроможності населення, скорочення витрат обігу через створення кредитних документів.

По-перше, банківський кредит сприяє розвитку різних видів економічної діяльності та впливає на їх структурний склад. У цьому випадку варто говорити про сприяння саме тим видам економічної діяльності, які є достатньо рентабельними, щоб відшкодувати вартість кредиту, а такими сьогодні в Україні є лише оптова і роздрібна торгівля, обробна промисловість, сільське господарство, операції з нерухомістю та сільське господарство. Кредитування всіх інших видів економічної діяльності відбувається за залишковим принципом, оскільки конкуренція унеможливується внаслідок низького рівня прибутковості. Утім, можливі й винятки. Йдеться, пе-

редусім, про стратегічно важливі види економічної діяльності, підтримку яких здійснює держава за кошти Державного бюджету.

По-друге, банківський кредит в умовах недосконалого й остаточно несформованого фондового ринку вважається одним із важливих джерел поповнення ресурсів суб'єктів підприємницької діяльності як короткострокових, так і особливо довгострокових.

По-третє, банківське кредитування домогосподарств сприяє не тільки підвищенню їх платоспроможності – споживче кредитування, а й формує основу для соціальної стабільності – підтримка програм іпотечного кредитування за двома напрямками: ресурсна підтримка банків та компенсація державою відсотків за іпотечними кредитами молодим сім'ям.

По-четверте, банківський кредит позитивно впливає на економію витрат обігу. Адже завдяки кредиту скорочуються витрати на виготовлення, випуск в обіг, перевезення, облік, зберігання банкнот. Саме банківський кредит сприяє виникненню таких кредитних документів, як вексель, чек, які частково можуть виконувати функції грошей. На жаль, в Україні розрахунки цими платіжними інструментами здійснюються в набагато менших масштабах, ніж за кордоном. Це пояснюється, насамперед, тим, що обіг цих інструментів регламентується законодавством і обов'язково ґрунтується на традиціях та негласних правилах ведення бізнесу. Водночас, законодавство України надзвичайно гнучке (зміни в ньому відбуваються майже щомісяця, тоді як за кордоном внесення змін є швидше винятком, ніж правилом), а правила ведення взагалі відсутні.

Основними установами, що надають кредити в Україні, є комерційні банки. Ринок банківських кредитів України протягом 2010 року характеризувався незначним зростанням як обсягів загальних активів банківської системи, так і частки простроченої заборгованості в загальному обсязі кредитної заборгованості клієнтів – від 9,4% на початок 2010 року до 11,2% на кінець року [1, с. 3], а також подальшою тенденцією до збільшення кредитного портфеля юридичних осіб: наприкінці 2010 року майже всі українські банки кредитували підприємства, але обсяг приросту залишається незначним.

Порівняно з темпами приросту показника загальних активів у 2007–2008 рр. у 2009–2010 рр. спостеріглося уповільнення темпів розвитку банківської системи України. Загальні активи банківської системи України за 2008 р. зросли на 57,2% (за 2007 рік цей показник показав зростання в 75,3%) і складають 973,3 млрд. грн. (табл. 1). За 2009 р. активи банківської системи зросли лише на 2,9%, а у 2010 році – на 8,8%.

Таблиця 1
Динаміка загальних активів банків у 2007-2010 роках, млн. грн.

Показник / Дата	01.01.2007	01.01.2008	01.01.2009	01.01.2010	01.01.2011
Загальні активи банків (брутто), млн. грн.	353085,7	619004,5	973331,9	1001900	1090000
Річний темп приросту активів, %	-	75,3	57,2	2,9	8,8
Кредитний портфель клієнтів, млн. грн.	245225,9	426863,4	734099,7	718717	724554
Темп приросту кредитного портфеля, %	-	74,1	72,0	-2,1	0,8

Джерело: [1]

Загальний обсяг кредитних вкладень у 2008 році збільшився на 72% до 734,1 млрд. грн. Протягом 2009–2010 рр. темпи зростання кредитних вкладень мали стійку тенденцію до уповільнення. На динаміку кредитних вкладень істотно вплинули кризові події останніх років, коли банки значно знизили свою кредитну активність. За 2009 р. кредитні вкладення зменшилися на 2,1%, а за 2010 р. відбулося незначне їх зростання на 0,8% порівняно з попереднім роком.

Обсяг кредитів юридичним особам у 2007 р. збільшився на 62,9%, у 2008 р. – на 69,6% до 460,2 млрд. грн. (табл. 2). За 2009 р. обсяг кредитів юридичним особам зріс лише на 5%, а за 2010 р. – на 7,6% і становив на початок 2011 р. 520,1 млрд. грн.

Водночас, спостерігалася активізація надання банками позик юридичним особам у національній валюті. Станом на 01.01.2011 р. питома вага іноземної валюти у портфелі юридичних осіб склала 37,6% порівняно із 51,1% на початку 2009 р. (табл. 3).

Частка довгострокових кредитів у портфелі юридичних осіб за 2007 р. зросла від 55,3% до 58,7%, а за 2008 р. зменшилася до 57,5%. Станом на 01.01.2011 р. довгострокові кредити в портфелі юридичних осіб становили 51,3%.

Станом на 1 січня 2011 року кредитний портфель фізичних осіб склав 204,5 млрд. грн. Кредити, надані фізичним особам, збільшилися на 91,5% у 2007 р., на 82,0% у 2008 р. (табл. 4). За 2009–2010 рр. темп приросту кредитів, наданих фізичним особам, мали від'ємне значення.

Протягом 2007–2008 рр. темпи приросту довгострокових кредитів фізичним особам перевищують темпи приросту короткострокових кредитів. За 2009 р. темп приросту короткострокових кредитів становив 15,5%, а довгострокових – 7,2%.

В умовах зниження доходів населення кредити, надані фізичним особам, зменшувалися у 2010 р. як у національній, так і в іноземній валюті. У цілому їх обсяг зменшився за 2010 р. на 13,1%.

Структура кредитів, наданих фізичним особам упродовж 2007–2010 рр., характеризувалася збереженням на досить високому рівні питомої ваги довгострокових кредитів у загальному їх обсязі (табл. 5). За досліджуваний період частка довгострокових кредитів у портфелі фізичних осіб зростала до 2009 р. Якщо на 01.01.2007 р. вона складала 85,1%, то на 01.01.2009 р. – 90,4%, а на 01.01.2011 р. – 86,8%.

Частка іноземної валюти в портфелі фізичних осіб за 2007–2009 рр. також постійно зростала. Якщо на початок 2007 р. цей показник становив лише 53,9%, то на початок 2010 р. – 73,0%. Таку тенденцію можна пояснити значно нижчими відсотковими ставками за кредитами в іноземній валюті порівняно з кредитами в національній валюті. Однак це свідчить про існування валютних ризиків. Необхідно відмітити зниження в аналізованому періоді темпів кредитування населення в національній валюті, основною причиною якого є посилення

Таблиця 2
Динаміка кредитів банків, наданих юридичним особам у 2007-2010 рр.

Показник / Дата	01.01.2007	01.01.2008	01.01.2009	01.01.2010	01.01.2011
Кредити юридичних осіб	166662,9	271417,0	460209,2	483355	520097
Річний темп приросту, %	-	62,9	69,6	5,0	7,6
Кредити юридичних осіб короткострокові	74498,3	112095,2	195588,9	242160,9	253287,2
Річний темп приросту, %	-	50,5	74,5	23,8	4,6
Кредити юридичних осіб довгострокові	92164,6	159321,8	264620,3	241194,1	266809,8
Річний темп приросту, %	-	72,9	66,1	-8,9	10,6

Джерело: [1]

До початку 2008 р. швидшими темпами зростали довгострокові кредити, надані юридичним особам, порівняно із короткостроковими. За 2008 р. темп приросту короткострокових кредитів, наданих юридичним особам, склав 74,5%, а довгострокових – 66,1%. За 2009 р. короткострокові кредити зросли на 23%, а довгострокові – зменшилися на 8,9%. За 2010 р. темп приросту довгострокових кредитів був у 2,3 рази більший за темп приросту короткострокових кредитів юридичних осіб.

Таблиця 3
Динаміка кредитів банків, наданих юридичним особам у 2007-2010 рр.

Показник / Дата	01.01.2007	01.01.2008	01.01.2009	01.01.2010	01.01.2011
Частка іноземної валюти в портфелі юридичних осіб	42,7	41,5	51,1	40,6	37,6
Частка довгострокових кредитів в іноземній валюті в портфелі юридичних осіб	28,9	29,5	32,8	34,9	23,3
Частка довгострокових кредитів у портфелі юридичних осіб	55,3	58,7	57,5	49,9	51,3

Джерело: [1]

Таблиця 4
Динаміка кредитів банків, наданих фізичним особам у 2007-2011 рр.

Показник / Дата	01.01.2007	01.01.2008	01.01.2009	01.01.2010	01.01.2011
Кредити фізичних осіб	78543,1	150446,4	273800,5	235362	204457
Річний темп приросту, %	-	91,5	82,0	-14,0	-13,1
Кредити фізичних осіб короткострокові	11702,9	18956,2	26284,8	30361,7	26988,3
Річний темп приросту, %	-	62,0	38,7	15,5	-11,1
Кредити фізичних осіб довгострокові	66840,2	131490,2	247515,7	205000,3	177468,7
Річний темп приросту, %	-	96,7	88,2	-17,2	-13,4

Джерело: [1]

Таблиця 5
Структура кредитів банків, наданих фізичним особам у 2007-2010 рр.

Показник / Дата	01.01.2007	01.01.2008	01.01.2009	01.01.2010	01.01.2011
Частка іноземної валюти в портфелі фізичних осіб	53,9	64,6	72,5	73,0	69,6
Частка довгострокових кредитів в іноземній валюті у портфелі фізичних осіб	60,1	61,7	69,9	69,6	68,5
Частка довгострокових кредитів у портфелі фізичних осіб	85,1	87,4	90,4	87,1	86,8

Джерело: [1]

умов рефінансування з боку НБУ, проблеми банків із дефіцитом коштів у національній валюті та, як наслідок, зростання ставок за кредитами в національній валюті.

Причинами низької кредитної активності банків залишаються високий рівень проблемної заборгованості, високі відсоткові ставки та низька кредитоспроможність більшості позичальників. А з другої половини 2008 р. – відсутність необхідних кредитних ресурсів, що спричинено впливом світової фінансової кризи на вітчизняний фінансовий ринок. Посилення залежності вітчизняної банківської системи від іноземного капіталу, зростання вартості запозичень, відсутність пропозицій на ринку міжбанківських позичок призвели до низки негативних наслідків: банки майже зупинили кредитування таких важливих галузей економіки, як будівельна, металургійна, сільськогосподарська; обсяги кредитування матеріального виробництва значно знизилися, ставки позичкових процентів збільшилися [3, с. 113].

Банківська система може забезпечувати більші обсяги кредитування, проте потенціал сьогодні з точки зору ресурсної бази є певним чином обмеженим, оскільки залишається невирішеним ряд проблем:

- проблема низької капіталізації банків. Нині близько 60% ринку банківських кредитів контролюють десять банків, показник достатності капіталу яких наблизився до критичної позначки – 10% [4, с. 39];
- проблема формування довгострокових ресурсів, які передусім мають надійти від домогосподарств. Проте останні виявляють мало довіри до фінансової, і зокрема банківської, системи. Політичні та соціальні негаразди тільки поглиблюють цю проблему;
- проблема ліквідності банківської системи, що висувається на перший план через значну незбалансованість між строками надходження коштів та їх вкладенням у відповідні проекти. Це особливо актуально в умовах значної концентрації банківської діяльності, коли фактично на перші 20 банків припадає близько 80% активів усієї банківської системи. Підвищення ефективності функціонування фінансового ринку мало б сприяти зниженню ризику ліквідності.

Виявлені причини зниження ефективності кредитної діяльності банків дозволяють ще раз підкреслити важливість наступних кроків, які мають покращити ситуацію:

- необхідність переорієнтації менеджменту банків відповідно до нових умов ринку і перехід на такі

принципи надання кредитів, як збільшення обсягів кредитування в умовах зменшення відсоткових ставок і зменшення кредитного ризику;

- удосконалення механізму надання кредитів, особливо перевірки кредитоспроможності позичальників, а в кінцевому підсумку запровадження якісних систем оцінки кредитних ризиків та підвищення ефективності діяльності кредитних бюро шляхом оптимізації структури банківської системи й удосконалення банківського законодавства;
- прийняття Закону України «Про банківський кредит», у якому було б означено види кредитів, які можуть надавати банки, обмеження щодо кредитної діяльності банків, механізми контролю у процесі кредитування, можливості управління кредитними ризиками тощо;
- створення концепції розвитку банківської системи з огляду на зовнішньоекономічні інтеграційні орієнтири України.

Висновки. Таким чином, вітчизняній банківській системі притаманні економічні суперечності та аномалії, що характеризують її негативно порівняно з аналогічними системами країн розвинутої економіки. Основними умовами розвитку ефективної банківської системи мають стати формування конкурентного середовища шляхом зменшення кількості банків, розширення асортименту банківських продуктів, і насамперед у сфері кредитування, забезпечення зростання капітальної бази банків.

Література

1. Бюджет та економіка. Основні тенденції 2010 року / [Щербина І. Ф., Рудик А. Ю., Зубенко В. В., Самчинська І. В.]; ІБСЕД, Проект «Зміцнення місцевої фінансової ініціативи», USAID. – К.: ДГВП «Зовнішторгвидав України», 2010. – 12 с.
2. Демківський А. В. Гроші та кредит / А. В. Демківський. – К.: Дакор, 2007. – 528 с.
3. Кузнєцова Л. В. Роль банківського кредитування у фінансовому забезпеченні розвитку реального сектора економіки України / Л. В. Кузнєцова // Економічний простір. – 2008. – № 20/1. – С. 107–115.
4. Підвищення ролі банківської системи в економічному зростанні: Матеріали наук.-практ. конф. 18–19 листопада 2004 р.; наук. ред. А. Мороз. – К.: КНЕУ, 2004. – 496 с.
5. Чухно А. А. Постіндустріальна економіка: теорія, практика та їх значення для України / А. А. Чухно. – К.: Логос, 2003. – 631 с.

Стаття надійшла до редакції 24 квітня 2011 року